

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 9

Ліпень – 2017

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 9

Засновано у 2013 році

Рівне – 2017

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 9

Founded in 2013

Rivne – 2017

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 9 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2017. – 164 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222)

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 18713-7513 Р

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Лєвовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти ректор Вищої педагогічної школи м. Варшава (Республіка Польща).

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Ставицький Олег Олексійович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Немеш Олена Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент **кафедри вікової і педагогічної психології** Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, доц. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 12 від 27 жовтня 2017 року)

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

6. Brendgen M. Examining genetic and environmental effects on social aggression: a study of 6-year-old twins / M. Brendgen, G. Dionne, A. Girard et.al. // *Child. Dev.* – 2005. – vol. 76 (4). – P. 930 – 946.
7. Miller J. L. Examining the Heterotypic Continuity of Aggression Using Teacher Reports: Results from a National Canadian Study / J. L. Miller, T. Vaillancourt, M. H. Boyle // *Social. Development.* – 2009. – vol. 18 (1). – P. 164-180.
8. Vaillancourt T. Trajectories and predictors of indirect aggression: results from a nationally representative longitudinal study of Canadian children aged 2–10 / T Vaillancourt, J. L. Miller, J. Fagbemi et.al. // *Aggress. Behav.* – 2007. – vol. 33 (4). – P. 314–326.
9. Valles N. Contingent Responses of Mothers and Peers to Indirect and Direct Aggression in Preschool and School-Aged Children / N. Valles, J. F. Knutson // *Aggress. Behav.* – 2008. – vol. 34(5). – P. 497–510.

V. Bezliudna, N. Korchakova, L. Osmak. THE USE OF INDIRECT AGGRESSION IN CHILDHOOD

The paper touches upon the issue of essence of indirect aggression and the features of using it in childhood. The author describes the main motives, forms and reasons for emergency this behavioral strategy in interactions of preschool- and elementary-school children. It is noted that despite the number of researches dealt with the aggression involved in children interaction, this type of behavioral strategies has not received enough exploratory attention. According to the author, indirect aggression is connected with aggressor's attempts to undermine the social position of the victim and hurt his/her feelings and dignity through the involvement of peers in the conflict interaction. The main types of bypass aggressive attacks are: cruel jokes, slander, incitement of peers to break the relationships with a victim, demonstrative adjustment of relationships with other partners. The author emphasizes, that indirect aggression, in fact, is a form of psychological pressure that causes antipathy or prevents satisfaction of important desires, so it can be considered as unconstructive form of conflict interaction. This idea raises the issue of investigating not only the features of subject of aggressive behavior but taking into account the personal characteristics of victim as well. It is distinguished three main types of victim: "the red cloth" (children, who provoke aggression towards themselves), "the punching bag" (insecure children), "black sheep" (children, who stand out of their environment). Special attention is paid to discussion the reasons for emergency such type of behavior.

Key words: *indirect aggression, bypass aggression, social isolation, slander.*

УДК 159.9.072.433: 77

**І.О. БОРЕЙЧУК., В.В. НАЗАРЕВИЧ,
Д.О. ШАРАК**

ФУНКЦІЇ ФОТОГРАФІЇ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРИГЕРА

У статті розглядаються особливості практичного застосування фотографій в методі фототерапії, а саме значення впливу фотозображень на емоційний стан респондентів юнацького віку. Об'єктом даного дослідження є психічні стани, які виникають в процесі фототерапії. Предметом дослідження є особливості впливу фотографії на емоційний стан респондентів юнацького віку. У ході дослідження було встановлено: які особливості сприйняття улюбленої фотографії респондентами; що впливає на вибір улюбленої фотографії та особливості формування самооцінки; що є новим та перспективним для подальшого розвитку методу фототерапії.

Ключові слова: *фототерапія, арт-терапія, терапевтична фотографія, фото, психологічний тригер.*

В статье рассматриваются особенности практического применения фотографий в одном из методов арт-терапии на примере влияния фотоизображений на эмоциональное состояние. Объектом данного исследования являются психические состояния, возникающие в ходе фототерапии. Предметом исследования являются особенности влияния фотографии на психическое состояние представителей юношеского возраста. В ходе исследования было установлено: какие особенности восприятия любимой фотографии участниками эксперимента; что влияет на выбор любимой фотографии и особенности формирования самооценки; что является новым и перспективным для дальнейшего развития метода фотографий.

Ключевые слова: фототерапия, арт-терапия, терапевтическая фотография, фото, психологический триггер.

Постановка проблеми. Фотографія займає значну частину нашого сьогоденного життя, і кожен з нас, так чи інакше, залучений до цього особливого і відносно нового виду мистецтва. Тому не дивним є те, що фототерапія, набула широкого поширення. «Це один з найбільш м'яких і в той же час глибоких методів в арсеналі психологів і психотерапевтів, який не має обмежень і протипоказань, використовується в ході психотерапії або психологічного консультування з метою активізації образно-асоціативної сфери клієнта (пацієнта), сприяє подоланню психологічних захистів і опору» [1].

Сама по собі фототерапія заснована на застосуванні фотознімка для вирішення різного роду проблем, а також для розвитку і гармонізації особистості, в тому числі її творчого потенціалу. Основним змістом фототерапії є створення і сприймання фотографічних образів [3].

У центрі нашої уваги саме молодь, зокрема респонденти в студентському середовищі. У сучасному світі важко знайти молоду людину, у якої не було б камери на телефоні, або якої немає в соціальних мережах. Фотозображення оточують нас всюди і ми вже не звертаємо на них особливої уваги, так як це стало для нас чимось звичним та буденним. Тому, фотокартка, як частина нашого життя, може багато що розповісти про людину. Актуальним психологічним питанням постає мотивація. Що є значимим на зображенні, а що ні? Які механізми запускаються при виборі фотографії? Відповіді на ці запитання жали можливість сформулювати мету нашої статті: виявлення закономірностей сприйняття улюбленої фотографії, як засобу впливу на психоемоційний фон через емоційний чи оціночний критерій вибору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням використання фотографії в роботі психолога займаються О.Копитін, Дж.Вайзер, D. Emilie. Дж.Вайзер акцентує увагу на можливості мультимодального використання фотографічних зображень фахівцями допомагаючих професій, О.Копитін у своїх працях обґрунтовує застосування фотографії в рамках арт-терапії, D. Emilie, французький фахівець, яка використовує фотографічні автопортрети для психологічної допомоги жертвам насильства.

«Дж.Вайзер, як основоположник підходу, розділила способи використання фотографії в терапії на 3 складові: арт-терапія, фототерапія та терапевтична фотографія» [1].

«Кожен особистий знімок стає для людини свого роду автопортретом, «дзеркалом пам'яті», в якому відображаються навечно зафіксовані моменти минулого. Дивлячись на фотографію, особистість надає їй сенс, котрий не обов'язково відповідає початковим задумом фотографа. Сенс і емоційний зміст фотографії залежать від глядача, тому що індивідуальні особливості людського сприйняття і суто особистий досвід автоматично формують і визначають те, що людина вважає реальним. Тому, реакція людей на цікаві для них фотографії дає можливість дізнатися багато про них самих, якщо тільки їм задавати правильні питання» [2]. Такі запитання ми ставили опитуваним у нашому дослідженні.

Експериментальне вивчення впливу фотозображень проводилось на базі Навчально-методичного центру психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету, протягом першої половини 2017 року в рамках роботи лабораторії інтерактивних навчальних технологій підготовки психологів.

Формулювання цілей статті:

- Визначити особливості реагування на фотографії респондентів.
- Виявити переважаючий аспект у виборі улюбленої фотографії - емоційний чи оціночний.
 - Розкрити, з якими емоціями, асоціаціями, почуттями, подіями чи спогадами пов'язана конкретна фотографія.
 - Експериментально перевірити особливості впливу фотографій на регуляцію психоемоційного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічні тригери (від англійського слова «trigger» – спусковий гачок) є автоматичними поведінковими реакціями людей, які виникають як відповідь на будь-який, переважно зовнішній, подразник. Тригер викликається подразником, який викликає емоційне ставлення, що у свою чергу впливає на рішення людини [4].

«Сенс будь-якої фотографії складається в першу чергу не у фактичному візуальному змісті, а безпосередньо в тому, які думки, почуття, переживання викликає знімок у конкретної людини. Саме ця риса дозволяє ефективно застосовувати фототерапію в лікувально-корекційній діяльності» [5]. Для того, щоб знати, як правильно використовувати фотографію у своїй практичній діяльності, варто з'ясувати: так які ж почуття, думки, спогади викликатиме улюблена фотографія? Саме на вивчення цього запитання і спрямоване наше дослідження. Фототерапія, в силу своєї молодості, відкриває перед собою великі можливості у її вивченні, а результативність та безмежність використання на практиці робить цей напрямок ефективним та перспективним у подальших дослідженнях.

У дослідженні брали участь 30 респондентів віком 19-20 років, студенти 3 курсу Рівненського державного гуманітарного університету на базі навчальної лабораторії інтерактивних форм навчання психологів. Досліджуванам пропонувалась інструкція, за якою вони мали обрати найулюбленішу свою фотографію. Після того, як вибір було зроблено, респондентів пройшли опитування, яке складалось з 10 відкритих запитань стосовного свого фотознімка.

У систему вивчення емоційного фону і його впливу через фотозображення, були представлені такі критерії аналізу, що задовільнили комплекс проявів впливу фотографій на рефлексивний досвід. Всі відповіді респондентів представлено в певній системі. Отримані результати піддано статистичному аналізу. Кількісні дані представлено у дужках. Перше число – показник частоти відповіді, друге число – та ж частота у відсотковому співвідношенні.

Аналізуючи всі відповіді, які вказали респонденти, ми їх згрупували у критерії. Найбільш вираженими виявились емоції/почуття та оцінка/зовнішність (по 74 обраних варіанти, 15,4%). Тобто, фотографія викликає переживання опитуваними тієї ситуації, в якій вони перебувають на знімках. Саме ці приємні відчуття, які виникають, дивлячись на фото – робить його особливим і улюбленим. В когось це просто посмішка, в когось – глибокі почуття. Оціночне ставлення, яке за кількістю обраних відповідей нічим не поступається емоційному, особливо виражене в оцінці зовнішності, що говорить про важливість гарно виглядати та, можливо, невпевненість у зовнішності, у 67% респондентів фотографія постійно з собою, і 63 % дивляться на фото як мінімум 1 раз в тиждень. Причини цього можуть критись в одному з цих двох аспектів, дивлячись який превалює – якщо це емоції – можемо припустити дефіцит цих позитивних переживань, тоді фотографія – як спосіб компенсувати цю нестачу; якщо це зовнішність – може бути невпевненість в собі, а фотографія – намагання затвердити свою самооцінку. На свій характер було вказано лише 2 відповіді (0,4%).

Наступний виражений критерій – характеристика (36; 7,5%), що майже в 2 рази менше попередніх двох. Найчастіше зустрічається в цій категорії слово «щирість». Тобто, опитуваним важливі не лише самі емоції та почуття, а й їх чистота і повнота вираження. В іншому розумінні щирість це чистота намірів, відсутність протиріч між реальними почуттями та намірами стосовно іншої людини, що може виражатись стосовно наступного

критерію – друзі та відносини (35; 6,1%). До того ж, 48% опитуваних вказали, що зображені на фотографії не самі. Це у свою чергу підсилює емоційний аспект.

28 обраних варіантів (що складає 5,8%) вказують на важливість досліджуваних їхнього місця перебування на фото та предметів, що їх оточують. Це може вказувати на відкритість цих респондентів, на ресурсність для них того місця, в якому вони знаходяться. Критерій сім'ї/родичів (24; 4,2%) говорить про значущість і підтримку близьких людей для респондентів осіб. Такий критерій як «близька людина» (13; 2,3%) може включати в себе як друзів так і родичів, завуальований варіант без уточнень, що може бути небажанням ділитись цією інформацією.

Іноді зустрічається такий критерій, як подія життя (16; 3,3%). Зазвичай це або випускний, або день народження. Такі події також супроводжуються і домінуючими критеріями: це і гарна зовнішність як оцінка себе, так і емоційні переживання, пов'язані з визначною подією. На певний вид діяльності, яке супроводжує зображене на фото, вказали 13 разів (2,7%).

Ностальгія та спогади (7; 1,5%) доволі характерні для власниць фотографій, оскільки фото несе в собі приємні переживання, то й спогади про них навіюють тугу за минулим (7; 1,5%), що є ще одним критерієм. Така мала кількість виборів цього критерію, можливе тому, що лише 38% досліджуваних обрали фотографію старше, ніж 2 роки. Майбутнє (6; 1,25%) навпаки, виступає як негативний критерій, як небажання, щоб те, що було на фото – колись змінилось.

Фотографія – це своєрідний спосіб самовираження, спроба заявити про себе, тому не дивно, що 98% опитуваних показують своє улюблене фото, однак 88% з них – лише близьким, що говорить про певне інтимне та бережливе ставлення. І лише 2% не показують фотографію нікому.

Отож, розглянемо окремо питання. Перше – «Чому я обрав цю фотографію?». Відповідь розкриває причини та мотиви чому обрано саме це фото як улюблене. Переважає критерій оцінки та зовнішності (29; 32,2%). Тобто, серед усіх інших фотографій, методом суб'єктивного оцінювання було обрано конкретний знімок. На другому місці – емоції та почуття (23; 25,6%). Причиною симпатії є позитивні емоції, які викликає фото. Наступними критеріями виступають Друзі, відносини, (7; 8%) сім'я, родичі (5; 6%) що говорить про тісний зв'язок з ними та важливість цих людей у житті опитуваних. Подія життя (6; 7%) може розглядатись як найбільш значуща та закарбована у пам'яті досліджуваних. Найменш вираженим виявився критерій ностальгія (спогади) (4; 4%), що може вказувати на недостатньо великий проміжок часу між тим, коли зроблене було фото і моментом опитування.

Друге запитання – «Що в цій фотографії є про мене?». У відповідях обстежуваних явно переважав емоційний аспект (16; 18%). Тобто, фотографія, перш за все, характеризує та передає той емоційний стан, який переживали респонденти в момент фотографування. На друге місце потрапив критерій «характеристика» (13; 14,4%), як оцінка власних особистісних якостей. І вже на третьому місці виступає критерій оцінки зовнішності (9; 10%). По 6% набрали критерії «друзі», як спосіб ідентифікації та «діяльність» як спосіб самовираження. Лише 1 людина відповіла, що у фотографії нічого немає про неї. Можливо, це неприйняття себе чи минулого.

Третє запитання – «Що в цьому фотозображенні мене приваблює?». І знову тут спостерігаємо домінування фактору оцінки зовнішності (22; 24,4%), на яке провокує саме запитання, що говорить про важливість цього критерію у виборі фотографії. Майже у 2 рази меншим є показник критерію емоції та почуття (12; 13,3%). Характеристика складає (11; 12,2%). 10% опитуваних вказували на місце, в якому вони перебувають на знімку. Респонденти також вказували на людей, які їх оточують на фотографії, сім'ю (4; 4,4%).

Четверте запитання було на вибір: «Що в цій фотографії мене лякає / тривожить?» або «Що в цій фотографії хотілось би змінити?». Більшість відповідей вказують на те, що опитувані бажають змінити зовнішність (6; 7%). Цілком можливо, що у виборі фотографії цих респондентів превалював емоційний аспект, в той час як оціночний – навпаки, виявився

фактором невпевненості у собі. Також у відповідях ми зустрічаємо тривогу за минуле (7; 8%) та майбутнє (6; 7%) і переважно з одним і тим же сенсом: те, що було в минулому і зображене на знімку – не повториться в майбутньому. Звідси тривога і бажання змінити те, що буде (страх перед майбутнім) – на те, що було (ностальгія, спогади та бажання повернутись). Відносно високий показник виявився у критерію «навколишнє середовище» (7; 8%). Можливо, досліджувані, фантазуючи у власній уяві, з огляду на важливість фотографії для них, в бажанні її ідеалізувати – хочуть змінити фон, місце перебування і т.п. По 2% набрали такі критерії як сім'я / родичі, друзі / відносини, що може говорити про переживання розриву з ними та важливість цих людей у житті обстежуваних. (5; 6%) вказали що їх нічого не тривожить і нічого не хочуть змінювати.

На запитання «Що в цю фотографію я хотів би додати?» більшість вказали на критерій характеристики (11; 12%) та емоцій / почуттів (10; 11%). Респонденти найчастіше згадували про яскравість, барви, колір, емоції в бажанні максимізувати все приємне, що пов'язане з фотографією та, ймовірно, заповнити дефіцитарність. Нерідко серед відповідей ми зустрічаємо потребу досліджуваних додати у фотографію друзів (10; 11%) та сім'ю / родичів (6; 7%), що ще раз нам говорить про важливість цих людей у житті обстежуваних та бажання розділити з найближчими людьми ці приємні моменти та емоції, які пов'язані зі знімком. Також це бажання зафіксувати їх на знімку як для посилення емоційного аспекту, так і для бажання зберегти ці міжособистісні стосунки в переживанні позитивних моментів. Цікавими є відповіді, пов'язані з додаванням у фото якихось предметів (4; 4%), що може характеризувати респондентів в діяльнісних, активних; та оточуючих людей (1; 1%), явний вибір людини з вираженою потребою афіліації. Були респонденти, які нічого не захотіли додати у фотографію (4; 4%).

Шосте питання «Хто б міг мене фотографувати?» визначає рівень довіри, тобто, кому б респонденти довірили найкращі моменти свого життя, з ким би хотіли розділити позитивні емоції, поділитись почуттями. У 12 варіантах відповідей (13%) вказана близька людина, 8 (9%) вказали друзів. Однакову кількість балів набрали кохана людина (4; 4%) та фотограф. Можемо припустити, що вибір останнього критерію вказує на те, що такі респонденти більше опираються на оціночний аспект свого фотознімка. Лише у 2 (2%) варіантах обрано сім'ю. Один респондент вказав, що будь-хто може стати потенційним фотографом. Це може говорити про відкритість у стосунках з людьми, готовність до нових відчуттів, подій життя.

Специфікою сьомого запитання було те, що обстежувані повинні були асоціювати своє фотозображення з іншою формою мистецтва. Різноманіття відповідей можуть вказувати як на індивідуальні особливості респондентів, володіння певним видом мистецтва або ж специфіку самої фотографії, яка зумовила певний асоціативний зв'язок. Найбільше відповідей ми отримали в категорії музики (10; 11%). Далі за кількістю йде художнє мистецтво (8; 9%), що певним чином перегукується з мистецтвом фотографії. (6; 7%) варіантів були пов'язані з кіно, (5; 6%) з театром. Це може бути з однієї сторони як оцінка себе, ідентифікація з актрисою; з іншої сторони – нещирість та награність в справжніх емоціях. Знову ж таки, переважання оціночного аспекту. (4; 4%) обрали критерій скульптура. Тут ми можемо асоціювати фотографа як скульптора, що створює образ, контролює, певним чином обмежує. (2; 2%) вказали критерій мультфільм, що може бути відгуком з дитинства.

У проханні охарактеризувати фотографію однією фразою, респонденти надали перевагу критерію емоцій (9; 30%), на другому місці опинився критерій оцінки зовнішності (7; 23%). Доволі значна частина вказали критерій, що стосується сім'ї / родичів (5; 17%). Таку ж кількість відсотків набрав критерій події життя. Троє респондентів (10%) обрали критерій друзів. Однаковою кількістю відсотків (2; 2%) досліджувані позначили ознакою фотографії критерій навколишнє середовище та певну діяльність. Лише один опитант за мотив фотографії обрав свою характеристику (1; 1%).

Подвійним було дев'яте запитання: «Хто і через скільки років знайшов би це фотозображення?». Це запитання допомагає виявити, на скільки цінним є фотографія для респондента, кому б він довірив знайти цей знімок в майбутньому і скільки років може

зберігатись. Майже половина респондентів (12; 40%) вказали, що хотіли б, щоб фотографію знайшли їхні діти. У два рази менше зустрічались відповіді про внуків (6; 20%). 4 варіанти відповідей (13%) стосувались друзів. Цікавим був вибір респондентів, які зазначили, що самі хочуть знайти це фотозображення (4; 13%). Це яскраво показує певний рівень недовіри до оточуючих, замкненість, бажання самим контролювати, оберігати. Однакову відсоткову кількість (3; 10%) набрали родичі та партнер. Безумовно, у мові про майбутнє, надається перевага подальшому поколінню, дітям, ніж своїм батькам чи родичам. Одна дівчина вказала, що фотознімок міг би знайти незнайомец (1; 3%).

Щодо зазначених вікових меж, більшість респондентів вказали на період від 1 до 20 років (17; 57%). Такий вибір може бути обґрунтований особливістю відповідей попереднього запитання – переважання дітей, як найближче майбутнє покоління, яким хочеться передати та поділитись своєю історією. Період від 21 до 40 років зазначило 5 респондентів (17%). 4 респонденти (13%) обрали вікові межі від 81 до 100 років. Такий значний проміжок часу може вказувати на бажання залишити після себе історію, не бути забутим. Можливо, цим респондентам не вистачає достатньо уваги на даний момент часу.

Останнє, десяте запитання стосувалось власної оцінки фотографії, респондентам потрібно було у відсотковому співвідношенні вказати на скільки їм подобається/не подобається обраний ними знімок (Рис. 10). Звісно, в переважній більшості (28; 93%) досліджувані зазначали, що фото їм більше подобається, аніж не подобається. Однак, 2 респонденти (6%) вказали на перевагу негативної оцінки свого знімку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підводячи підсумок роботи із фотографіями, як засобом психологічного тригера, можна зробити наступні висновки:

1. Аналіз літератури та дані експериментального дослідження дали можливість виокремити закономірності сприйняття респондентами улюбленої фотографії: крім значного впливу емоційного аспекту, що безпосередньо пов'язані з відчуттям радості, щастя, любові, у відповідях досліджуваних ми простежуємо завуальоване оцінювання себе.

2. Самооцінка особистості також формується за допомогою фотографії, що являє собою нейтральне мірило, до того ж, відбувається це не усвідомлено самим індивідом. Така отримана нами інформація дозволила дослідити вплив фотографій з іншої сторони, відмітити значимі критерії у респондентів.

3. Система вибору улюбленої фотографії забезпечує особистість здатністю віртуального символічного повернення в ресурсний для нього стан, ситуацію, момент та спогад, що виступає ефективним засобом підтримки позитивного психо-емоційного стану.

4. Особливості формування самооцінки за рахунок фотографії є невивченим феноменом на сьогоднішній день, тому дана робота може виявитись корисною у розробці подальших досліджень в напрямку фототерапії. Так аналізуючи фактори впливу фотозображень приходимо до висновку про подальше дослідження таких психологічних тригерних особливостей як: тематичний обумовлений критерій вибору фотозображень, селф-зумовленість вибору, аналіз мотиву фокуса уваги на фотозображенні, вивчення мотиву дискомфорту та неприйняття із ознаками дефіцитарності, аналіз асоціативних форм проєкції та кодування через фотозображення із проявами прогностичного посилення в фотозображенні як процесах аналізу інтерперсональних проявів особистості.

Список використаних джерел

1. Вайзер Д. Техники фототерапии: использование интеракций с фотографиями для улучшения жизни людей / Джуди Вайзер. – Москва: Генезис, 2017. – 424 с.
2. Копитин А.И. Техники фототерапии / Александр Иванович Копытин. – СПб: Речь, 2010 – 128 с.
3. Назаревич В. В. Фотографія як засіб ресурсування психоемоційного стану індивіда / В. В. Назаревич, І. О. Борейчук // Психологія: реальність і перспективи. - 2017. - Вип. 8. - С. 192-197.

4. Танайлова В.В. Эмоциональные триггеры. Чувства триггеры. [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://www.b17.ru/blog/8017/> – 2014.
5. Фризо Мишель. Новая история фотографии/ Мишель Фризо [пер. с франц. А. Наследников]. - СПб.: Machina, 2008.– 337с. - (Том 1. Часть 1.).

References

1. Vajzer D. Tehniki fototerapii: ispol'zovanie interakcij s fotografijami dlja uluchshenija zhizni ljudej / Dzhudi Vajzer. – Moskva: Genezis, 2017. – 424 s.
2. Kopitin A.I. Tehniki fototerapii / Aleksandr Ivanovich Kopytin. – SPb: Rech', 2010 – 128 s.
3. Nazarevich V. V. Fotografija jak zasib resursuvannja psihoemocijnogo stanu individa / V. V. Nazarevich, I. O. Borejchuk // Psihologija: real'nist' i perspektivi. - 2017. - Vip. 8. - S. 192-197.
4. Tanajlova V.V. Jemocional'nye triggery. Chuvstva triggery. [Jelektronnyj resurs] Rezhim dostupa: <https://www.b17.ru/blog/8017/> – 2014.
5. Frizo Mishel'. Novaja istorija fotografi/ Mishel' Frizo [per. s franc. A. Naslednikov]. - SPb.: Machina, 2008.– 337s. - (Tom 1. Chast' 1.).

V. Nazarevich, I. Boreychuk, D.Shostak. Photography's functions as a psychological trigger *Summary* The article deals with the peculiarities of the practical application of photographs in the method of phototherapy, namely, the significance of the impact of the images on the emotional state of respondents of adolescence. The object of this study is the mental states that arise in the process of phototherapy. The subject of the study is the peculiarities of the influence of photography on the emotional state of respondents of adolescence. During the study, it was determined: what are the characteristics of the perception of favorite photographs by respondents; which affects the choice of your favorite photo and the peculiarities of forming self-esteem; which is new and promising for the further development of the method of phototherapy.

Keywords: phototherapy, art-therapy, therapeutic photo, photo, psychological trigger.

УДК 159.923.2

О. М. ГРІНЬОВА

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПІЗЬНОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

У статті досліджується проблема становлення етнічної ідентичності особистості пізнього юнацького віку. Проаналізовано наукові позиції українських і зарубіжних вчених щодо вивчення проблем етнічного розвитку особистості. Презентовано теоретичний аналіз проблем розвитку етнічної свідомості, самосвідомості, ідентифікації юнаків у сучасній фаховій літературі. Наведено результати експериментального дослідження психологічних особливостей та динаміки розгортання когнітивного й емоційного компонентів етнічної ідентичності особистості віку пізньої юності в сучасному суспільстві. Досліджено психологічні особливості прояву етнічних когніцій юнаків дівчат у стратегіях їх міжособистісної взаємодії.

Ключові слова: етнічний розвиток, свідомість, етнічна самосвідомість, етнічна ідентичність, особистість, особистісний розвиток, стратегії етнічної взаємодії, юнацький вік.

В статье исследуется проблема становления этнической идентичности личности позднего юношеского возраста. Проанализированы научные позиции современных украинских и зарубежных ученых относительно изучения проблем этнического развития личности. Представлен теоретический анализ проблем развития этнического сознания, самосознания, самоидентификации юношей в современной специальной литературе.

З М І С Т

Павелків Р. В. Вікові особливості морального розвитку молодшого школяра.....	5
Абсаямова Л. М. Якість життя та харчова поведінка невротично хворих людей.....	12
Артемова О. І., Хупавцева Н. О. Психологічні фактори розвитку креативності особистості майбутнього психолога.....	18
Безлюдна В. І., Корчакова Н. В., Осмак Л. П. Використання дітьми непрямой агресії.....	24
Борейчук І.О., Назаревич В.В., Шарак Д. Функції фотографії як психологічного тригера.....	29
Гріньова О. М. Психологічні особливості становлення етнічної ідентичності особистості пізнього юнацького віку.....	35
Джеджер О. В. Емоційні переживання як чинник ефективності навчальної діяльності студентів.....	41
Камінська О. В. Психологічні особливості роботи вчителя з обдарованими дітьми.....	48
Клочек Л. В. Цінісне самоставлення вчителя як конструкт емоційно-ціннісної складової соціальної справедливості у педагогічній взаємодії.....	54
Корчакова Н. В. Розвиток просоціальної особистості та рівні її функціонування.....	60
Кочергіна І. А. Спрямованність саморегуляції жінок при психологічному насильстві з боку родини.....	67
Кулакова Л.М., Кулаков Р.С. Психологічні особливості формування моральних цінностей у молодшому шкільному віці в умовах навчальної діяльності.....	76
Лісова Л.І. Характеристика навчальної діяльності молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення у процесі розв'язування арифметичних задач.....	84
Лохвицька Л.В. Особистісно-деонтологічний підхід у моральному вихованні дошкільників: сучасні виміри психологічної науки.....	90
Павелків О.М. Формування у старшокласників інтересу до професій економіки та бізнесу під час вивчення математики.....	97
Петренко О.Б. Проблеми педагогічної психології і педагогіки у творчій спадщині В.М. Бехтерева.....	105
Сивик Г.Є. Особливості психологічної допомоги при моторній афазії.....	111
Сидорович О.І. Модель професійної самосвідомості майбутнього дефектолога.....	117
Ставицька О.Г., Ставицький Д.О. Психологічні особливості ціннісно-сислової сфери сучасних студентів-психологів.....	125
Ставицький О.О., Гіль Т.А. Емпіричне дослідження психологічних особливостей самовизначення підлітків.....	132
Ставицький О.О., Сигін І.М. Емпірико-діагностичний аналіз психологічної готовності студентів до створення сім'ї.....	139
Созонюк О.С. Теоретичний аналіз проблеми особистісних дформацій молоді умовах економічної кризи.....	146
Хомич І. С. Мотиваційний компонент психологічної готовності до навчання у школі.....	153
Відомості про авторів.....	160

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 9

Упорядники:
проф. **Павелків Р. В.**, доц. **Корчакова Н. В.**

Науково-бібліографічне редагування:
наукова бібліотека РДГУ

Підписано до друку 30.10.2017 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 13,4. Замовлення № 27042015 Наклад 300

м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362)62-03-97
e-mail:oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 9 / упоряд.:
Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна,
Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2017. – 164 с.

УДК 159.9+316.6

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017